

K otázce kostelů se dvěma faráři v předhusitských Čechách*

VÁCLAV NEČADA

V předhusitských Čechách bylo poměrně běžné, že u jednoho farního kostela působil několik duchovních. Vedle faráře zde mohlo být vícero manuálních vikářů,¹ oltářníků a kaplanů. Neobvyklou situací ale je působení dvou farářů u téhož kostela. Na první pohled by se mohlo zdát, že zmiňování dvou farářů pro jednu lokalitu naznačuje i existenci dvou kostelů v daném místě. Podařilo se mi však v pražské diecézi nalézt pět případů, kdy působili prokazatelně dva faráři zároveň u stejného kostela. Jde o kostely v Nesvačilech, Načeradci, Cítově, Onšově a v České Skalici.

Kostely s dvěma faráři jsem hledal v rejstřících papežských desátek,² erekčních knihách,³ vizitačním protokolu Pavla z Janovic,⁴ topografickém slovníku pražského arcijáhennství od Zdeňka Boháče⁵ a v knize Josefa Kurky věnované kouřimskému,

* Za cenné rady a mnohé užitečné připomínky jsem zavázán Dr. Petru Elbelovi a Mgr. Davidu Kozlerovi.

1) Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Struktura duchovenstva ve středověkých Čechách*, in: *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století*, edd. Ján Čierny – František Hejl – Antonín Verbík, Praha 1984, s. 343–392, zde s. 355–356.

2) *Registra decimarum papalium čili registra desátek papežských z diecezí Pražské* (dále RDP), ed. Václav Vladivoj TOMEK, Praha 1873 (= *Pojednání Královské české společnosti nauk VI/6*).

3) LE I. 1358–1376, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1875; LE II. 1375–1388, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1878; LE III. 1385–1390, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1879; LE IV. 1390–1397, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1883; LE V. 1398–1407, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1889; LE VI. 1397–1405, ed. Antonín PODLAHA, Pragae 1927; LE VII, edd. Josef PELIKÁN – Hana PÁTKOVÁ, Pragae 2002; *Archiv Pražského hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta* (dále APH, AMKV), Cod. arch. II-9.

4) *Protocollum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379–1382 per Paulum de Janowicz, archidiaconum Pragensem, factae*, edd. Ivan HLAVÁČEK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Pragae 1973.

5) Zdeněk BOHÁČ, *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiaconát*, Praha 2001.

boleslavskému a hradeckému arcijáhenství.⁶ Prošel jsem také řadu diplomových prací a článků zabývajících se jednotlivými děkanáty ve středověkých Čechách. Nelze však zcela vyloučit, že existují další případy kostelů s dvěma faráři, které se mi nepodařilo dohledat.

Ze seznamu je třeba hned na úvod vyřadit kostel Panny Marie v Ústí nad Labem, kde dva faráře uvádí Ivan Michálek. Podle jeho tvrzení „již za biskupa Tobiáše z Bechyně je u kostela P. Marie v Ústí nad Labem zmiňován jen jeden farář. Druhý farář se tu poprvé objevil zřejmě až na počátku 80. let 14. století, kdy byl tedy při současném působení jednoho faráře k témuž kostelu jmenován ještě druhý farář, přičemž činnost prvního faráře pokračovala dále.“⁷ Odkazuje přitom na záznam soudních akt generálních vikářů, dle nichž byl ke zdejšímu kostelu prezentován kněz Jindřich z Ústí. Jindřich ustanovil dne 13. září 1380 svého prokurátora a pověřil ho, aby zajistil jeho konfirmaci.⁸ Samotná prezentace ale ještě nemusí znamenat, že k ustanovení prezentovaného kandidáta farářem skutečně došlo. To bude zřejmě i případ Jindřicha, který mohl mít předem dojednáno, že nastoupí na místo dosavadního faráře Matěje; ten si však asi svůj odchod z benefícia rozmyslel a zůstal farářem v Ústí i nadále. Jindřichova konfirmace není doložena a schází také další doklad jeho působení v Ústí. Zato se z 24. září 1380 dochovala konfirmace zřejmě téhož Jindřicha, kněze z Ústí, ke kostelu ve Sloupu.⁹ Tvrzení, že u kostela Panny Marie v Ústí nad Labem působil vedle Matěje ještě další farář, je možno odmítnout i vzhledem k tomu, že ani později nenalézáme žádnou další zmínku, která by svědčila o působení dvou farářů u tohoto kostela.¹⁰

Kostel Nalezení sv. Kříže v Nesvačilech (děkanát štěpánovský)

Kostel Nalezení sv. Kříže v Nesvačilech je původně románskou stavbou z 12. století, přestavěnou a rozšířenou raně goticky.¹¹ První zmínka o lokalitě pochází z roku 1318, kdy je v zemských deskách jmenován Mikeš z Nesvačil.¹²

6) Josef KURKA, *Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*, Praha 1914.

7) Ivan MICHÁLEK, *Ústecký děkanát v době předhusitské. Vymezení polohy a vývoj farní struktury*, Ústecký sborník historický 2001 (= Gotické umění a jeho historické souvislosti I), s. 11–32, zde s. 18.

8) *Soudní akta konsistoře Pražské* (dále AICP) II. 1380–1387, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1893 (= Historický archiv 2), s. 40, č. 202.

9) LC III–IV. *Ab anno 1373 usque ad annum 1390*, ed. Josef EMLER, Pragae 1879, s. 144.

10) Srov. *Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526*, edd. Wenzel HIEKE – Adalbert HORČIČKA, Prag 1896 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 3), s. 51, č. 95, a AICP II, s. 189, č. 6. O tom, že by u kostela Panny Marie v Ústí byli dva faráři, není v konfirmačních knihách ani v dalších letech žádný doklad, přičemž v letech 1385 až 1413 nejsou v posloupnosti zdejších farářů mezery (LC III–IV, s. 170; LC V. *Annus 1390*, ed. František Antonín TINGL, Pragae 1865, s. 174, 278; LC VI. *Ab anno 1399 usque ad annum 1410*, ed. Josef EMLER, Pragae 1883, s. 256; LC VII. *Ab anno 1410 usque ad annum 1419*, ed. Josef EMLER, Pragae 1886, s. 25, 92).

11) Emanuel POCHE et al., *Umělecké památky Čech II*, Praha 1978, s. 467.

12) *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae*, edd. František DVORSKÝ – Josef EMLER, Praha 1868, s. 34, č. 170.

V Nesvačilech jsou doložena dvě beneficia.¹³ První z nich patřilo pod patronát pánů z Dubé. Poprvé jsou zde uvedeni jako patroni v roce 1365, kdy Vaněk a Beneš, bratři z Dubé, prezentovali za faráře Petra z Martinic.¹⁴ Téhož roku prezentují faráře ještě jednou poté, co Petr na beneficium rezignoval.¹⁵ Při dalších změnách v obsazení obročí v letech 1367 a 1374 už vystupuje jako patron pouze Beneš.¹⁶ V letech 1374 a 1375 je zde doložen farář Mikuláš¹⁷ a poté až v roce 1397 František (Franěk).¹⁸ Ten zde působil do roku 1409, kdy rezignoval a na jeho místo byl Václavem z Dubé, odjinud z Leštna, prezentován kněz Mikuláš ze Slověnic.¹⁹

U druhého beneficia není při první známé konfirmaci v roce 1362, kdy sem byl ustanoven Jan z Hodětic, uveden patron.²⁰ V letech 1365, 1380 a 1385 prezentují kleriky na zdejší obročí šlechtici píšící se z Nesvačil.²¹ Dne 18. ledna 1398 je poprvé zmiňován farář Chval, tehdy daroval zdejšímu kostelu Ondřej řečený Šafrán z Bezejovic roční plat půl kopy grošů. Donace a s ní spojené povinnosti se měly týkat jen farářů, kteří sem budou prezentováni Heřmanem řečeným Chrt a jeho bratry.²² Chval zdejší beneficium směnil v roce 1407 a během tří let se zde následně vystřídal pět farářů. Jako patron tehdy vystupuje Vilém řečený Chrt ze Zahrádky a spolu s ním někdy i Dorota z Nesvačil a jednou Vichna.²³

V roce 1394 je doložen farář Petr, není však zcela jisté, které z obročí držel. Vzhledem k tomu, že se tehdy dostal do sporu s bratry Vlastkem a Ctiborem z Nesvačil, se jednalo spíše o faráře, jenž byl na beneficium s jejich patronátem.²⁴ Podstatou zmiňovaného sporu mezi patrony a farářem bylo ustanovování zvoníka.²⁵ Papežské desátky jsou v rejstřících uváděny u Nesvačil souhrnně a pouze v roce 1367 jsou zaznamenána i jména dvou plátců, která odpovídají doloženým farářům Svatoslavovi a Havlovi.²⁶

Působení dvou farářů zároveň je v Nesvačilech doloženo od roku 1365. Dva faráři zde ale zřejmě působili přinejmenším od roku 1362, kdy byl na jedno ze zdejších

13) Dvě beneficia (fary) u nesvačilského kostela uvádějí pro předhusitskou dobu již August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha s. d., s. 643; Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého. Arcidiecese Pražská II. Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*, Praha 1908, s. 136; J. KURKA, *Archidiakonáty*, s. 213–214.

14) LC I/2. *Ab anno 1363 usque ad annum 1369*, ed. Josef EMLER, Pragae 1874, s. 58. Personální obsazení všech sledovaných beneficií uvádím v tabulkách v příloze.

15) Tamtéž, s. 68.

16) Tamtéž, s. 89, a LC III–IV, s. 20.

17) LC III–IV, s. 20, a AICP I. *1373–1379*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1893 (= Historický archiv 1), s. 120, č. 70.

18) AICP III. *1392–1393, 1396–1398*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1896 (= Historický archiv 8), s. 230–231, č. 28, zde s. 231.

19) LC VI, s. 257–258.

20) LC I/1. *Ab anno 1354 usque 1362*, ed. František Antonín TINGL, Pragae 1867, s. 184.

21) LC I/2, s. 70; LC III–IV, s. 135; Tamtéž, s. 174.

22) *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.* (dále RBMV) I. *Fontes archivi capituli metropol. eccl. Pragensis 6. 1397–1398*, ed. Věra JENŠOVSKÁ, Pragae 1982, s. 1563–1564, č. 6223.

23) LC VI, s. 199; AICP VI. *1407–1408*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1900 (= Historický archiv 18), s. 88, č. 345, a s. 104, č. 398; LC VI, s. 251, 284.

24) RBMV I/4. *1392–1394*, ed. Věra JENŠOVSKÁ, Pragae 1976, s. 1002–1003, č. 4126.

25) RBMV I/5. *1395–1396*, ed. Věra JENŠOVSKÁ, Pragae 1978, s. 1151–1152, č. 4701.

26) RDP, s. 58.

beneficií prezentován Jan z Hodětic, přičemž není uváděn jeho předchůdce.²⁷ To však ještě nemusí nutně znamenat, že bylo toto obročí zřízeno teprve tehdy, neboť v konfirmačních knihách se dají nalézt také další záznamy, i když ne příliš často, kdy je prezentován nový farář a není uváděn jeho předchůdce, ačkoliv je beneficium už z dřívějšíka prameny bezpečně doloženo.²⁸ Ve prospěch domněnky, že záznam u Nesvačil není v konfirmační knize úplný, navíc hovoří i fakt, že v něm není zmíněn ani patron.²⁹

O tom, že v Nesvačilech působili dva faráři u jednoho kostela, svědčí vedle existence jediné dodnes stojící církevní stavby i skutečnost, že jsou papežské desátky uváděny pro obě beneficia souhrnně. Dále pak také, že když Ondřej řečený Šafrán z Bezejovic učinil v roce 1398 donaci ve prospěch kostela, upřesňuje pomocí uvedení patronů, kterého faráře se donace a s ní spojené povinnosti týkají.³⁰ Kdyby zde v minulosti stály dva kostely, použil by jistě upřesnění dle patrocina kostela.

Kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci (děkanát štěpánovský)

Existenci zdejšího kostela dokládá už k roku 1184 Jarlochova kronika.³¹ Další zmínka se nachází ve formulářové sbírce pražského biskupa Tobiáše, podle níž kostel sv. Petra před 20. květnem 1287 vyhořel.³² O působení dvou farářů v Načeradci poprvé svědčí rejstřík papežského desátku z roku 1352, ve kterém je Načeradec uveden dvakrát.³³ V následujícím rejstříku z roku 1367 se píše, že zdejší farář Kuneš zaplatil celkem 84 grošů papežského desátku *pro ambabus ecclesiis*, což ovšem neznačí dva kostely, nýbrž dvě farnosti s jedním kostelem.³⁴ Společná platba je pak zaznamenána i v dalších rejstřících desátků a teprve v posledním rejstříku, datovaném do let 1403–1404,³⁵ je uváděn každý farář zvlášť. Oba tehdy platili stejnou částku 21 grošů, celkem tedy byla za obě obročí odvedena pololetní splátka ve výši 42 grošů.³⁶

27) LC I/1, s. 184.

28) Například v Deštné (LC VI, s. 77), Hrádku (LC I/2, s. 78), Velkém Třebešově (LC III–IV, s. 187), u Sv. Jakuba na předměstí Hradce Králové (LC I/1, s. 146), u Sv. Petra na předměstí Hradce Králové (LC V, s. 15).

29) LC I/1, s. 184.

30) Viz výše pozn. 22.

31) *Letopis Jarlocha, opata kláštera Milevského*, in: FRB II. Cosmae Chronicon Bohemorum cum continuatoribus, edd. Josef EMLER – Václav Vladivoj Tomek, Praha 1874, s. 461–516, zde s. 505. Nejstarší části kostela ale není možno s jistotou datovat již do této doby, nýbrž jsou kladeny do širšího rozpětí od poloviny 12. do poloviny 13. století. Blíže Jan KYPTA – Robert ŠIMŮNEK – Jan VESELÝ – Zdeněk NEUSTUPNÝ, *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci ve 12.–14. století – Architektura jako odraz sociálních proměn*, Průzkumy památek 19/2, 2012, s. 53–94, zde s. 79–80.

32) *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*, ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1903 (= Historický archiv 22), s. 5, č. 7.

33) RDP, s. 61–62.

34) Skutečnost, že v předhusitském Načeradci existovala dvě beneficia (fary), reflektují již A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 629; Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého. Arcidiecese Pražská III. Vikariáty: Kralovický, Vlašimský a Zbraslavský*, Praha 1909, s. 150–153; J. KURKA, *Archidia-konáty*, s. 224–225.

35) K dataci tohoto rejstříku blíže Jaroslav ERŠIL, *Zatížení církevními dárkami v Čechách na počátku 15. století (K otázce papežského desátku z r. 1403)*, Československý časopis historický 10, 1962, s. 533–555, zvlášť s. 535–543.

36) RDP, s. 59.

První farní beneficium v Načeradci patřilo pod patronát rodu Šelmberků.³⁷ Ti se zde poprvé objevují jako patroni v roce 1359, kdy ke zdejšímu kostelu po smrti faráře Přibíka prezentovali bratři Přibyslav, Heřman, Mareš, Beneš a Vítek ze Šelmberka kněze Michala z Načeradce.³⁸ Michal je v následujících letech opakovaně zmiňován.³⁹ V roce 1379 daroval Mareš ze Šelmberka té části kostela, jejímž farářem byl Michal, rybník u Načeradce.⁴⁰ Naposledy je farář Michal připomínán při donaci jedné kopy grošů Ludvíkem z Pravětic pro načeradský kostel 20. prosince 1384.⁴¹ Další farář Petr Vilémův z Načeradce je uváděn až roku 1393.⁴² V pramenech se s ním opět setkáváme v následujícím roce,⁴³ ale již roku 1395 si beneficium směnil s Heršem, farářem ze Zahrádky, k čemuž dával svolení Vítek ze Šelmberka, odjinud z Podolí.⁴⁴ Hereš je v Načeradci doložen ještě v roce 1397,⁴⁵ v letech 1406 a 1413 je tu zmiňován farář Mikuláš.⁴⁶

Na druhém beneficium je prvním jmenovitě doloženým farářem v roce 1359 Kuneš. Listina vydaná Jindřichem, farářem z Křivsoudova, a Zčišem z Machlova prozrazuje, že jim tehdy dal souhlas ke zřízení kaple Panny Marie u načeradského kostela.⁴⁷ Znovu se farář Kuneš připomíná, jak už víme, roku 1367 při placení papežského desátku.⁴⁸ Jako patroni tohoto benefícia jsou v roce 1383 uváděni Jan a Pavel, bratři z Vlašimi, a Kunšík z Načeradce,⁴⁹ o dva roky později pouze Jan z Vlašimi⁵⁰ a roku 1387 pak opět bratři Jan a Pavel z Vlašimi, kterým patřily tři čtvrtiny patronátu, zatímco poslední čtvrtina náležela sirotkům po Kunšovi z Načeradce.⁵¹ Bratři Jan a Pavel vystupují jako zdejší patroni ještě v letech 1391 a 1392.⁵² V roce 1418 je uváděn jako patron Jan z *Cespetyrnitz*, odjinud z Vlašimi.⁵³

Oba faráře lze nalézt v pramenech také společně. Když v roce 1365 nadali bratři Maršík a Vítek ze Šelmberka kapli Všech svatých přiléhající ke kostelu v Načeradci

37) V kostele se dodnes nachází na více místech erbovní znamení Šelmberků – kančí hlava. Viz J. KYPTA – R. ŠIMŮNEK – J. VESELÝ – Z. NEUSTUPNÝ, *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci*, s. 87.

38) LC I/1, s. 108. Zmíněný Přibyslav je zřejmě totožný s patronem kostela Přibíkem, zmiňovaným v pamětním zápise v načeradském misálu. Tento Přibík spolu se svými bratry vystavěl dle zápisu v roce 1378 chór kostela, a mělo proto být na něj a jeho bratry v kostele o svátcích pomatováno. K tomu podrobně J. KYPTA – R. ŠIMŮNEK – J. VESELÝ – Z. NEUSTUPNÝ, *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci*, s. 56–57.

39) LC I/1, s. 192 (1362); LE I, s. 57, č. 115 (1366), a s. 104, č. 217 (1375); AICP I, s. 37, č. 187 (1373), a s. 89, č. 93 (1374); AICP II, s. 3, č. 13 (1380), a s. 79, č. 19 (1381).

40) AICP I, s. 366, č. 239.

41) APH, AMKV, Cod. arch. III-6, fol. 9r-10v. Srov. RBMV I/2. 1382-1387, ed. Věra JENŠOVSKÁ, Prague 1971, s. 393, č. 1645.

42) AICP III, s. 116–117, č. 42, a s. 143, č. 148.

43) RBMV I/4, s. 1007, č. 4143.

44) LC V, s. 212.

45) AICP III, s. 281–282, č. 205. Podle A. PODLAHY, *Posvátná místa* III, s. 151, zde měl působit až do roku 1405.

46) LE V, s. 677–678, č. 916; LC VII, s. 99.

47) LE I, s. 8, č. 15.

48) RDP, s. 59.

49) LC III–IV, s. 154.

50) AICP II, s. 312, č. 28.

51) Tamtéž, s. 196.

52) LC V, s. 74 a 111.

53) LC VII, s. 274 (lokalitu uvedenou v predikátu identifikoval editor jako Chotěmice, viz s. 300 a 309).

za účelem zřízení místa kaplana, dávali k tomu souhlas oba faráři, jak Michal, tak Kuneš. Kaplan měl být rovněž oběma plebánům podřízen a na jejich příkaz měl při pobožnostech číst nebo zpívat.⁵⁴ V roce 1375 dali oba faráři, Kuneš i Michal, souhlas se zřízením oltáře sv. Václava a Vojtěcha Maršíkem z Podolí řečeným ze Šelmberka.⁵⁵ Již roku 1365 založil Jindřich, plebán z Křivsoudova, ve zdejší kostele oltář sv. Kateřiny a po jeho smrti mělo patronátní právo k tomuto oltáři připadnout oběma zdejšími faráři.⁵⁶ V souvislosti s vykonáváním patronátního práva u svatokateřinského oltáře jsou plebáni poprvé zmiňováni v roce 1381⁵⁷ a znovu pak společně se šlechtici z Machlova v letech 1383 a 1413.⁵⁸ V lednu a v březnu roku 1419 dávají oba faráři společně s Přibíkem a Hynkem z Machlova souhlas při ustanovování oltářníka v kapli Panny Marie.⁵⁹ Patronátní právo k této kapli jim bylo jedním ze zakladatelů Jindřichem, farářem z Křivsoudova, darováno v roce 1365 s výminkou, že jim mělo připadnout po Jindřichově smrti.⁶⁰ Na neobvyklost situace, kdy u jednoho kostela působili dva faráři, ukazuje i spor zdejších plebánů, jehož řešení je v soudních aktech pražské konzistoře zaznamenáno k roku 1382. Tehdy jim bylo pod pokutou 60 kop grošů a trestem exkomunikace nařízeno, aby mezi sebou zachovávali mír. Farář Michal byl přitom v záznamu nejprve označen jako Kunšův věčný vikář, následně to však písař opravil a spojení *perpetuo vicario* bylo nahrazeno slovy *consocio suo*.⁶¹

Kostel sv. Linharta v Cítově (děkanát řípský)

Vznik románského kostela sv. Linharta v Cítově je datován do prvních desetiletí 13. století, při jeho výstavbě měla působit huť doksanského kláštera.⁶² Václav Mencl klade výstavbu kostela doksanskou hutí do let 1210–1220.⁶³ První písemná zmínka o Cítově pochází z roku 1268, kdy Přemysl Otakar II. potvrdil augustiniánům darování kostela sv. Vavřince v Mělníku s příslušenstvím, jež učinili Smil z Cítova a Pavel z Luštěnic.⁶⁴ U zmíněného kostela sv. Vavřince byl nejpozději po tomto datu založen klášter augustiniánů, který je bezpečně doložen v roce 1278.⁶⁵

54) LE I, s. 51–52, č. 105.

55) Tamtéž, s. 104, č. 217.

56) LE I, s. 53, č. 108, a LC I/2, s. 70.

57) AICP II, s. 79, č. 17 a 19.

58) LC III–IV, s. 158, a LC VII, s. 99.

59) LC VII, s. 280, 287.

60) LE I, s. 53, č. 108, a Tamtéž, s. 8, č. 15. V konfirmacích před rokem 1419 ale vystupovali jako patroni pouze šlechtici z Machlova (LC V, s. 251; LC VI, s. 42–43, 193.).

61) AICP II, s. 146–147, č. 104.

62) František KAŠIČKA – Bořivoj NECHVÁTAL, *Kostel sv. Linharta v Cítově u Mělníka v prostředí raně feudální osady*, *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 93–102, zde s. 93.

63) Václav MENCL, *Nové nálezy na románských památkách z doby kolem roku 1210*, *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci* 16, 1944–1945, s. 122–123 [recte: 154–155].

64) CDB V/2. *Inde ab a. MCCLXVII usque ad a. MCCLXXVIII*, edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Prague 1981, s. 125–126, č. 558.

65) Pavel ZAHRADNÍK, *Dějiny kláštera obutých augustiniánů v Pšovce u Mělníka*, in: *Mělník-Pšovka. Sborník vydaný při příležitosti znovuvysvěcení kostela sv. Vavřince v Mělníku-Pšovce obnoveného po povodni roku 2002*, ed. Renata Špačková, Mělník 2004, s. 7–35, zde s. 7–9.

Písemnými prameny je kostel v Cítově doložen poprvé v roce 1352, kdy už měl dva faráře. Z poloviny kostela (*de media ecclesia*) platil tehdy papežský desátek farář Vít a z druhé části (*de secunda parte*) farář Bedřich. Zvlášť jsou desátky zaznamenány i ve zbývajících rejstřících, z každé části byly odváděny v jiné výši.⁶⁶ Patronát v první polovině drželi šlechtici píšící se podle Běškovic (pozdějších Horních Beřkovic)⁶⁷, což byli zřejmě potomci Smila z Cítova, jak napovídají jejich práva ke klášteru sv. Vavřince pod Mělníkem.⁶⁸ Poprvé je jako patron v Cítově zmíněn roku 1367 Jan z Běškovic,⁶⁹ jenž rovněž daroval před 7. říjnem 1394 konventu sv. Vavřince pod Mělníkem dvůr ve Vliněvsi. Klášter se za to musel zavázat sloužit osm dní před suchými dny anniversaria, kterých se měl povinnost účastnit i farář dílu Cítova spadajícího pod patronát rodu Běškovců.⁷⁰ V roce 1411 jsou jako patroni uváděni Albert, Jan, Ješek a Janek z Běškovic,⁷¹ tři roky poté Jan, Albert, Jakeš a Mikeš, bratři z Běškovic.⁷² Zdejší dlouholetý farář Jan vystupuje v letech 1405 a 1410 jako exekutor při ustanovování farářů k druhému zdejšímu beneficiu, přičemž roku 1410 je označen jako farář větší části v Cítově.⁷³ Tato větší část ale měla, alespoň dle rejstříků papežských desátků, menší příjmy. Většinou se z ní odváděl desátek v roční výši 30 grošů, zatímco z druhého dílu ve výši 42 grošů.⁷⁴ Rovněž Janův nástupce Václav vystupuje v roce 1412 jako exekutor při ustanovování faráře druhé části.⁷⁵ U Jana z rodu Běškovců je doloženo v letech 1428 a 1437, že vlastnil část Cítova.⁷⁶

Patrony druhého benefícia jsou v roce 1367 bratři Byčen a Bavor z Cítova, kteří sem prezentovali faráře Šebestiána.⁷⁷ Ten je roku 1382 připomínán již jako mrtvý. Arcijáhen Pavel z Janovic zakázal tehdy Matějovi, faráři z Řípu, aby držel na své faře Šebestiánovu dceru a stýkal se s ní.⁷⁸ V témže roce je v děkanské knize pražské filozofické fakulty zmíněn další cítovský farář Klement,⁷⁹ který je opětovně uváděn roku 1384 při placení papežského desátku.⁸⁰ V roce 1394 se farář mistr Klement

66) RDP, s. 47.

67) Srov. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I*, Praha 1947, s. 61.

68) P. ZAHRADNÍK, *Dějiny kláštera*, s. 9–14.

69) LC I/2, s. 90.

70) AICP VII. 1420–1424 a Dodatky, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1901 (= Historický archiv 21), s. 159–160, č. 21.

71) LC VII, s. 26.

72) Tamtéž, s. 105.

73) LC VI, s. 145–146, a LC VII, s. 17.

74) Desátky nebyly ve všech letech stejné a některé není možné jednoznačně přiřadit ke konkrétnímu zdejšímu obročí. Viz RDP, s. 47.

75) LC VII, s. 42–43.

76) August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého VIII. Rakovnicko a Slansko*, Praha 1891, s. 206.

77) LC I/2, s. 90.

78) *Protocollum visitationis*, s. 385.

79) *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* (dále MUPr) I. *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367. usque ad annum 1585*. 1, [edd. Antonín DITTRICH – Antonín SPIRK – Josef JUNGMANN – Ladislav JANDERA], Pragae 1830, s. 203.

80) RDP, s. 47. V rejstříku je beneficium ze setrvačnosti označeno podle Klementova předchůdce (*Czietow Sebastiani; dedit Clemens 21 gr.*).

zavázal zaplatit knězi z Liběchovic dluh jedné kopy grošů.⁸¹ Ještě v témže roce odešel Klement na jiné beneficium a na jeho místo prezentovali Bavor z Cítova, Jan a Bavor z Bechlína, odjinud z Cítova, za faráře Fraňka, bývalého plebána v Medonosech.⁸² Roku 1401 daroval Byčen z Cítova jménem svým a svého mladšího bratra Jana za spásu jejich otce Bavora a matky Anny jednu kopy grošů ročního platu faráři Fraňkovi a jeho nástupcům.⁸³ Po Fraňkově smrti sem v roce 1403 Bavor z Bechlína, odjinud z Cítova, a Jan z Cítova prezentovali faráře Václava.⁸⁴ Následujícího roku pak bratr zemřelého faráře Fraňka Jindřich z Lín daroval Václavovi a jeho nástupcům za spásu duše své a svého bratra roční plat 80 grošů.⁸⁵ V dalších letech se objevuje jako patron opět Bavor z Bechlína spolu s bratrem Janem z Cítova, k nimž se připojuje ještě Byčen z Cítova. Poslední jejich prezentace klerika ke zdejšímu beneficium je doložena v roce 1414.⁸⁶

Společně jsou zdejší faráři uvedeni roku 1380, kdy museli oba, Jan i Šebestián, slíbit před arcijáhmem Pavlem, že nenavštíví do svátku sv. Víta krčmu, pod pokutou za každou návštěvu a pod trestem žaláře.⁸⁷

Kostel sv. Martina v Onšově (děkanát řečický)

V pramenech je Onšov poprvé zmiňován v roce 1252, a to v predikátu Markvarta z Onšova.⁸⁸ Zdejší kostel sv. Martina je architektonicky datován do první poloviny 13. století. Poblíž Onšova stával v minulosti na vrchu Hůra ještě kostel Proměnění Páně, který byl v roce 1785 zrušen a roku 1818 zbourán. O tomto kostele se objevují v literatuře názory, že byl údajně starší než kostel sv. Martina.⁸⁹ Lenka Martínková v recentních dějinách Pelhřimova píše, že se v čase před vypuknutím husitských válek na Mladovožicku ujala tradice poutí na horu. Takovýmto místem se měl stát severovýchodně od řečického panství i zaniklý kostelík na Hůře u Onšova.⁹⁰ O kapli Proměnění Páně se mi ale nepodařilo v pramenech z doby před rokem 1420 najít zmínky, vybudována byla zřejmě až v 16. století Hraběšínskými. Naznačuje to náhrobek Šimona staršího Hraběšinského, který kryl kryptu pod kaplí a nesl tento nápis: *Leta Panie 1582 to gest tu strzedu po swatej Pannie Katerzinie usnul v Pánu Simeon*

81) RBMV I/4, s. 1025, č. 4207.

82) LC V, s. 185–186.

83) LE V, s. 550, č. 743.

84) LC VI, s. 103.

85) LE V, s. 618–619, č. 836.

86) LC VI, s. 145–146 (1405); LC VII, s. 17 (1411), 42–43 (1412), 103 (1414). V záznamech z let 1405 a 1411 je místo obvyklého genitivního tvaru *Byczenonis* uvedeno *Reyczenonis*, resp. *Niczenonis*.

87) *Protocollum visitationis*, s. 383.

88) CDB IV/1. *Inde ab a. MCCXLI usque ad a. MCCLIII*, edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, Pragae 1962, s. 412–413, č. 240, zde s. 413.

89) Petr HEJHAL, *Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*, Brno 2012 (= *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 14), s. 77; E. POCHÉ et al., *Umělecké památky Čech II*, s. 531.

90) Lenka MARTÍNKOVÁ, *Za vlády pražských biskupů a arcibiskupů (do roku 1415)*, in: Zdeněk Martínek et al., *Pelhřimov. Historie – kultura – lidé*, Praha 2014, s. 71–108, zde s. 106.

*Starssy Hrabiessynsky Pan na Wonssowie w kostele kteryz wystawiel na swug gross, gest pochován.*⁹¹

V Onšově byli sice ve 14. století dva faráři,⁹² tuto skutečnost však není možné vysvětlovat tím, že by každý působil u jednoho z kostelů. Zřejmě v roce 1400 věnovala Dobroslava, vdova po Jakubovi z Těškovic, kostelu (nikoliv kostelům) v Onšově a zároveň oběma zdejšími faráři osm kop grošů na půl lánu v Těškovicích⁹³ a v roce 1407 daroval Dětrich ze Studeného část lesa Jiřímu, faráři jedné části kostela v Onšově.⁹⁴

První písemný doklad o kostele sv. Martina se nachází v rejstříku papežského desátku z roku 1352, kdy už měl dva faráře. Desátek platili oba plebáni ve stejné výši.⁹⁵ První ze zdejších beneficí patřilo pod patronát okolních šlechticů. Poprvé jsou tak zmiňováni v roce 1361 Rupert a Jan řečení Kadalice, kteří udělili zdejšímu faráři Vilémovi svolení, aby si směnil obročí s Řehořem, farářem v Kališti.⁹⁶ V roce 1384 je v rejstříku papežského desátku uváděn další zdejší plebán Klement,⁹⁷ jenž se opět připomíná roku 1388.⁹⁸ V roce 1397 je zde poprvé doložen farář Jiří,⁹⁹ kterého prameny znovu zmiňují v roce 1407.¹⁰⁰ Roku 1414 byli patrony této části kostela Mikuláš z Horky, Aleš z Martinic, Zbyněk ze Žirovnice a Beneš z *Kamemil*.¹⁰¹

Patrony druhého farního benefícia byli šlechtici píšící se z Onšova. Prvním farářem doloženým na jejich patronátu byl Zachariáš, jenž se 29. října 1373 objevuje jako svědek v aktech generálních vikářů¹⁰² a znovu je zmiňován roku 1384 v rejstříku papežských desátků.¹⁰³ V roce 1388 je zde poprvé doložen farář Petr. Bětka, vdova po Vilému z Onšova, a její syn Zikmund tehdy před generálním vikářem vyznali, že plat jedné kopy grošů ze vsi Chýšná darovali plebánovi kostela v Onšově Klementovi a plat jedné kopy grošů ze vsi Čeněnice věnovali Petrovi, faráři téhož kostela.¹⁰⁴ Petr si v roce 1392 směnil zdejší beneficium s Heřmanem, farářem v Ústrašíně. Souhlas

91) Jan HILLE, *Farní osada onšovská*, Method 12, 1886, s. 109–112, 135–136, zde s. 112. Na vrchu Hůra leží dnes na místě kostela náhrobní kámen nesoucí erb s pávem. Podle Augusta Sedláčka jde o náhrobek Simeona Hraběšinského, zemřelého v roce 1582. Na kameni ale v současné době není žádný nápis ani letopočet a ani Sedláček jej na vyobrazení náhrobku nemá. Srov. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XII. Čáslavsko*, Praha 1900, s. 208. Jak vyplývá z citovaného Hilleho článku, jedná se ve skutečnosti o jiný náhrobek, spojovaný s rodem Vražďů z Kunvaldu.

92) Z literatury srov. A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 667, a J. KURKA, *Archidiakonáty*, s. 113.

93) LE V, s. 519, č. 696.

94) Tamtéž, s. 753–754, č. 1039.

95) RDP, s. 53.

96) LC I/1, s. 162.

97) RDP, s. 53.

98) RBMV I/3. 1388–1391, ed. Věra JENŠOVSKÁ, Pragae 1974, s. 574, č. 2357.

99) AICP III, s. 242, č. 68.

100) LE V, s. 753–754, č. 1039.

101) LC VII, s. 128–129 (toponymum *Kamemil* určil editor jako Kramolín, viz s. 314); J. KURKA, *Archidiakonáty*, s. 113 (mezi patrony uvádí Beneše z Kunemil).

102) AICP I, s. 64, č. 349.

103) RDP, s. 53.

104) RBMV I/3, s. 574, č. 2357.

se směnou tehdy jako patroni dávali Zikmund a Sezema z Onšova.¹⁰⁵ Roku 1414 jsou pak jako patronové této části kostela uváděni Jan, Beneš a Bracháček z Onšova.¹⁰⁶

Když právě v roce 1414 zemřel farář Hereš, který spravoval beneficium s patronátem Onšovských, obě skupiny patronů se dohodly, že nadále bude u kostela jen jeden farář. Společně pak prezentovali na uvolněné obročí plebána druhého benefícia Jiřího a žádali, aby byl ustanoven u tohoto kostela jako jediný farář, čemuž bylo vyhověno. Zároveň se Jiří musel patronům zavázat, že bude u kostela držet dva kněze. Poté, co zemře, měla nového faráře prezentovat strana Onšovských.¹⁰⁷ Když se tak v roce 1417 stalo, jsou uvedeni jako hlavní patroni (*principales patroni*) Jan a Beneš z Onšova, vedle nich jsou ale zmíněni rovněž Bracháček z Onšova, Aleš z Martinic, Mikšík z Buřenic, Zdeněk z Lukavce a Boleš z *Kmymyl*.¹⁰⁸

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici (děkanát dobrušský)

Kostel ve Skalici je stavebně datován do 14. století,¹⁰⁹ nejstarší zmínka o lokalitě však pochází už z roku 1238, kdy je jmenován Petr ze Skalice.¹¹⁰ Česká Skalice se skládá z Velké a Malé Skalice, přičemž kostel, který je poprvé doložen v roce 1355,¹¹¹ stojí v Malé Skalici. Ta byla patrně původní sídelní lokalitou s kostelem, teprve později byla na druhé straně řeky založena Velká Skalice s náměstím a pravidelným půdorysem.¹¹² Ve 14. a na začátku 15. století měly obě Skalice svého vlastního majitele¹¹³ a také svého vlastního faráře.

První doklad obročí pro Velkou Skalici je z roku 1366, kdy na něj prezentoval nového faráře Vaněk z Kozmic (*Kozomicz*), pán ve Skalici.¹¹⁴ Zmíněný patron je snad totožný s Vaňkem ze Žumberka a z Boskovic, jenž prezentoval na toto beneficium faráře v roce 1380.¹¹⁵ Jeho manželka Markéta darovala roku 1388 spolu s bratry Tasem a Oldřichem z Boskovic a ze Skalice zdejšímu plebánovi Havlovi plat jedné a půl kopy grošů ze vsi Zlíč.¹¹⁶ Týž farář směn il v roce 1392 s Petrem z Vartenberka a z Kostí desátek z devíti lánů u vsi Zájezd za les Vinice ležící poblíž fary a kostelních

105) LC V, s. 123, a AICP III, s. 33, č. 137.

106) LC VII, s. 128–129; J. KURKA, *Archidiakonáty*, s. 113.

107) Tamtéž.

108) LC VII, s. 226. Toponymum *Kmymyl* určil editor opět jako Kramolín (viz s. 314), zatímco J. KURKA, *Archidiakonáty*, s. 113, jako Kunemil.

109) Emanuel POCHE et al., *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 199–200.

110) CDB III/1. *Inde ab a. MCCXXXI usque ad a. MCCXXXVIII*, ed. Gustav FRIEDRICH, Pragae 1942, s. 225–227, č. 181, zde s. 226.

111) LC I/1, s. 23.

112) František MUSIL, *Rod erbu třmene a vrcholná kolonizace kraje na střední Úpě a střední a horní Metuji*, Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků 37, 2008, s. 29–34, a 38, 2009, s. 24–28, zde s. 25–26.

113) August SEDLÁČEK, *Hradý, zámky a tvrže království Českého V. Podkrkonoší*, Praha 1887, s. 48.

114) LC I/2, s. 77.

115) LC III–IV, s. 128. Srov. A. SEDLÁČEK, *Hradý, zámky a tvrže V*, s. 48.

116) RBMV I/3, s. 566–567, č. 2330. Donační listinu si ale farář spolu s Oldřichem z Boskovic a Markétou, ženou Vaňka z Boskovic, dal zapsat od oficiála do obligačních akt až za pět let (RBMV I/4, s. 908, č. 3750).

polností.¹¹⁷ V letech 1395 a 1407 je jako zdejší patron doložen Dětrich z Janovic,¹¹⁸ roku 1417 pak Čeněk z Vartenberka a z Veselí.¹¹⁹

Na druhém obročí, jehož farář spravoval Malou Skalici, je znám první plebán již v roce 1355.¹²⁰ Zdejším patronem byl v letech 1374 a 1376 Střízek ze Skalice, resp. z Ostřešan.¹²¹ Roku 1391 je tu poprvé zmiňován farář Hanuš,¹²² který o čtyři roky později uváděl jako exekutor faráře k druhému obročí ve Skalici.¹²³ Tento Hanuš je pravděpodobně totožný s Janem, jenž směnil uvedené beneficium v roce 1405 s Přibíkem Kováčem; jako patron kostela tehdy vystupoval Hašek z Lužan.¹²⁴ Přibík byl zřejmě problematickým duchovním a opakovaně se objevuje v aktech korektora kléru. Byl viněn, že roztrhal a zničil listinu, kterou korektor nařizoval dobrušskému děkanovi Přibíkovo vyšetřování. Při výslechu 1. prosince 1407 se ale Přibík hájil, že tak neučinil na potupu korektora a jeho úřadu. Prý si ho k sobě pozval mnich Nevlas, farář v Hoříčkách, ukázal mu zmíněnou listinu a nabídl mu, že ji schová a nikdo se o ní nedozví. Přibík to dle svých slov odmítl, dokument si vzal a sám jej donesl děkanovi, k poškození listiny prý došlo cestou vlivem deště a pohybu rukávů. Korektor Přibíka napomenul, aby písemnosti arcibiskupa a jeho úředníků přijímal s náležitou uctivostí, aby propustil svou konkubínu Markétu a aby u oltáře ani jinde nikomu nezlořečil, jak má ve zvyku, vše pod pokutou deseti kop grošů a trestem vězení. Za necelý rok, dne 20. října 1408, mu korektor pod stejným trestem opět nařídil, aby přestal udržovat styky s Machničkou, s níž zplodil dítě.¹²⁵ Ve Skalici působil Přibík do roku 1417, kdy po směně benefícia odešel do Jenišovic; patronem kostela byl tehdy Střízek z Koloděj.¹²⁶

Pro sledované téma je důležité, že se Přibík záhy po svém ustanovení do Skalice dostal do konfliktu s druhým skalickým farářem Petrem. Oba plebáni byli 17. května 1406 pro vzájemné spory, které mezi sebou vedli a kvůli nimž se nemohly ani konat bohoslužby, pohnáni před soud generálního vikáře.¹²⁷ Farář Petr sice v lednu 1407 ze Skalice odešel,¹²⁸ ale spor pokračoval i za jeho nástupce Valentina. Generální vikář proto 17. října 1407 pověřil dobrušského děkana Petra a Jana, faráře z Třebešova, aby spor urovnali. Ti ujednali mezi stranami pořádek, jímž se měly pod pokutou

117) RBMV I/4, s. 818, č. 3389.

118) LC V, s. 238–239, a LC VI, s. 197.

119) LC VII, s. 227.

120) LC I/1, s. 23.

121) LC III–IV, s. 3 a 55.

122) APH, AMKV, sign. 485-XVIII/17. Listina je v digitalizované podobě dostupná online: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-APH/AMK/485-XVIII%7c17/charter> [cit. 2020-05-25].

123) LC V, s. 238–239.

124) LC VI, s. 157.

125) *Acta correctoris cleri civitatis et diocesis Pragensis annis 1407–1410 comparata*, ed. Jan ADÁMEK, Praha 2018 (= AČ XLIII), s. 62–63, č. 112, a s. 133, č. 294; Antonín PODLAHA, *Akta korektorů duchovenstva diecése pražské z let 1407–1410*, Praha 1921 (= Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis XVI), s. 11.

126) LC VII, s. 225.

127) AICP V. 1406–1407, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1899 (= Historický archiv 15), s. 456.

128) LC VI, s. 197.

30 kop grošů řídit.¹²⁹ Díky ustanovením tohoto smíru jsme podrobně informováni, jak mohlo v praxi probíhat působení dvou farářů u jednoho kostela.

V rámci dnešní Skalice měl každý z farářů svůj vlastní obvod působnosti, přičemž městečko (Velká Skalice) patřilo celé k části Valentina. Výjimku tvořili pouze dva nebo tři farníci, kteří měli pole i v části Příbíkově a odváděli tak desátek oběma plebánům. Když se vybíral sýr, měl za ně farář Valentin a jeho nástupci dát druhému faráři buď dva sýry, nebo jeden groš. Obdobně v případě smrti některého z těchto farníků měla být oběť z jeho pohřbu rozdělena mezi oba plebány, a to podle výše desátků, jež jim zemřelý platil. Dále bylo ustanoveno, že farář smí vykonávat duchovní správu (udělovat svátosti, zpovídat, oddávat apod.) pouze u těch farníků, kteří mu již odedávna odvádějí desátek. U farníků druhého plebána tak smí činit jen se zvláštním povolením, nebo v jeho nepřítomnosti, a to pouze u nemocných. Rovněž jen od svých farníků smí farář vybírat sýr, vajíčka, podýmnné, koledu a žehnat mazance.

Řešena je i otázka platů, jež k beneficím náležely. Roční plat jedné kopy grošů odváděný Hanušem z Litoboře měl přináležet celý straně Příbíka, ostatní podle toho, jak byly odedávna placeny, a nové pak té straně, které budou dány. Plat pěti kop grošů, kvůli němuž vypukl spor, měl být rozdělován mezi obě strany. Rovněž oběť měla být spravedlivě dělena mezi oba faráře; výjimku zde tvořila oběť z pohřbů, kterou měl obdržet ten plebán, jehož farník zemřel.

Ve správě kostela se měli faráři po týdnu střídat tak, jak tomu bylo již od starodávna, a vždy v sobotu večer měli nastupujícímu knězi předat viaticum a náčiní nezbytné pro vykonávání jeho úřadu. Pokud by knihy a ostatní potřebné věci farář ani ráno po upomínání druhou stranou nepředal, měl dostat pokutu. Zároveň ale farář, jehož týden právě byl, neměl druhému plebánovi bránit ve čtení mší, zpovídání, udělování svátostí a kázání. Stejně jako se střídali po týdnu ve správě kostela, měli skaličtí faráři alternovat i v zaopatřování rektora zdejší školy, kterého každý z nich jmenoval na půl roku. Konečně je pak stanoveno, že si plebáni nemají při kázání ani jinde navzájem spílat a osočovat se a rovněž nemají vystupovat proti arbitrům sporu.¹³⁰

V rejstřících papežských desátků není mezi zdejšími beneficiemi rozlišováno a je zde uvedena pouze Skalice a celková výše odváděného desátku, jež byla u pololetního nejčastěji deset a půl groše.¹³¹

Shrnutí

U kostelů v Onšově, Cítově a Načeradci dokládají působení dvou farářů rejstříky papežského desátku již v roce 1352, v České Skalici působili dva plebáni před rokem 1366 a pouze u Nesvačil lze uvažovat, že druhé beneficium mohlo vzniknout až v roce 1362. Společným rysem všech zmíněných kostelů je, že každé z obrocí spravoval vlastní patron či patroni. Faráři měli zřejmě také přesně vymezené obvody a své vlastní farníky, ve Skalici je toto rozdělení jasně doloženo. U Cítova na ně ukazuje skutečnost, že jeden z plebánů je označován jako farář větší části, tedy že měl

129) AICP VI, s. 131-135, č. 512.

130) Tamtéž.

131) RDP, s. 95.

patrně větší farní obvod. Pro uvedené tvrzení svědčí rovněž fakt, že se o plebánech běžně mluví jako o farářích jedné části či poloviny. V rejstříku papežského desátku z roku 1367 je u Načeradce uvedeno, že zdejší farář zaplatil *pro ambabus ecclesiis*, tedy za dvě farnosti, které ale měly jen jeden kostel.¹³² A v souvislosti s usilováním lidmaňského faráře Jakuba z Ledče o jedno z načeradských beneficí se v listině ze 7. ledna 1396 dočítáme, že je uvolněná druhá část farního kostela v Načeradci spravovaného dvěma plebány.¹³³

Každý z farářů měl také své vlastní příjmy. Zřetelně je to vidět u Skalice, kde jsou některé z nich konkrétně vymezeny. V případě Cítova ukazují rozdílné výše papežského desátku na odlišné zabezpečení obou farních beneficí. U ostatních kostelů byla ale obě obročí přibližně stejně finančně zabezpečena, neboť odváděla papežský desátek ve stejné výši. Mnohdy je dokonce částka v rejstříku uvedena souhrnně za obě beneficia, někdy i se zmínkou, že zaplatili oba faráři. Rovněž různé zbožné odkazy jsou konány mnohdy jen ve prospěch faráře jedné části. V Onšově tak vdova po Vilému z Onšova darovala platy oběma farářům, ale každý dostal svůj plat z odlišné vesnice. Docházelo i k donacím ve prospěch obou plebánů, kteří se o ně museli dělit, což vedlo například ke sporu mezi faráři ve Skalici. Společně nalézáme oba faráře ještě při příležitosti zakládání nových oltářů či kaplí, kdy k tomu dávají souhlas.

O tom, jak došlo ke vzniku dvou farních beneficí u jednoho kostela, nemáme žádné přímé zprávy. Kostely zřejmě původně vznikly jen s jedním farním obročím. Očekávat to lze přinejmenším u kostela ve Skalici, kde je původ druhého benefícia možno spojovat asi až se založením nové sídelní lokality na druhé straně řeky. Hlavní příčinu vzniku dvou obročí lze nejspíše hledat v rozdělení patronátních práv ke kostelům mezi vícero patronů. Zakladatel kostela a jeho potomci drželi ke kostelu zakladatelská práva, jež byla v průběhu 13. století nahrazována právy patronátními. Místo svévolného dosazování a sesazování faráře kostela se začalo uplatňovat prezentační právo, kdy patron musel svého kandidáta prezentovat biskupovi k potvrzení. Takto dosazeného plebána pak nemohl patron z benefícia svévolně vyhnat.¹³⁴ Přesto měli patroni o vlastnictví tohoto práva a možnosti dosazovat svého faráře zájem. Patronátní právo bylo po smrti patrona děleno mezi jeho dědice, nebo také mohlo být darováno či prodáno,¹³⁵ takže běžně docházelo k tomu, že se o patronátní právo kostela dělilo více rodů anebo vzdálenější příbuzní. Každý z patronů přitom mohl mít zájem podílet se na výběru nového faráře. Patroni se buď

132) Druhý možný výklad je, že tvůrce rejstříku nebyl obeznámen se zdejší situací a u dvou farářů předpokládal existenci dvou kostelů.

133) MVB V. *Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. (1378–1404)* 1. 1378–1396, ed. Kamil KROFTA, Pragae 1903, s. 519–520, č. 963: *altera porcio parochialis ecclesie in Naceracz per duos solite gubernari rectores [...] eandem porcionem tunc vacantem...*

134) Johann SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*, Prag 1928 (= Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 4), s. 6–32, 41–48; k pronikání patronátního práva do českých zemí ve 13. století blíže Lukáš FÜHRER, *Prezentační právo a jeho projevy v pražské diecézi ve druhé polovině 13. století*, diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2011.

135) J. SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat*, s. 49.

v prezentacích střídali, nebo se shodli společně na jednom vhodném kandidátovi. Často ale docházelo pro různé zájmy a někdy asi i pro nepřehlednou vlastnickou situaci ke sporům o uplatnění prezentačního práva a o prosazení vlastního kandidáta na místo faráře.¹³⁶

Lze předpokládat, že každý z patronů mohl chtít svého vlastního faráře. Ve zmíněných případech to mohlo vést k rozdělení farního benefícia na dvě části vybavené samostatným obročím.¹³⁷ Nově vzniklé farní obvody pak nejspíše, jak to naznačuje případ Skalice, kopírovaly majetky patronů. Vznikly tak vlastně dvě farnosti, jež spojoval jen kostel. Rozdělení mohlo probíhat podobně jako později doložené dimembrace filiálních kostelů od mateřských, tedy že byl pro každého faráře vymezen jeho obvod, došlo k finančnímu zabezpečení nového obročí a poskytnutí finančního vyrovnání pro faráře kostela za příjmy, které oddělením části původního farního obvodu ztratil. Hlavní odlišností od dimembrací je, že zde zůstával farářům společný kostel.¹³⁸ Opačný proces lze vidět u Onšova, kde v roce 1414 na základě dohody patronů a církevního schválení došlo k opětovnému sloučení beneficií. Obdobně jsou v pramenech doloženy i případy sloučení dvou farních kostelů, kdy jeden poklesl na filiální a druhý se pro něj stal mateřským.¹³⁹

Uvedené případy ukazují, že v církevní správě předhusitských Čech je možné narazit na odchylky od běžných poměrů a jistou rozmanitost. Zkoumaná benefícia, alespoň dle dochovaných pramenů, byla na sobě téměř nezávislá, každé z nich mělo vedle vlastního faráře i své patrony, farníky, příjmy a farní obvod. Jedná se o poměrně ojedinělou situaci, nejde však zřejmě o ryze české specifikum. Namátkou lze upozornit na případ farnosti Castel Madama v italské diecézi Tivoli, kde do roku 1757 také působili v jedné farnosti u téhož kostela dva faráři, či na případ farnosti v Paříži, která byla spravována hned třemi faráři, jejichž počet byl později snížen na dva. Tyto příklady pocházejí sice až z 18. století, ale popsany stav mohl sahat hlouběji do minulosti.¹⁴⁰

136) Tamtéž, s. 58–61, 121–124.

137) Je možné uvažovat nad různými alternativami, jak k tomu mohlo dojít, zda jako řešení sporu o obsazení místa faráře po úmrtí dosavadního plebána, či na základě úmyslu jednoho z patronů získat pro sebe a své poddané vlastního faráře.

138) Při dimembracích docházelo k zabezpečení nového benefícia a k odškodnění faráře benefícia starého za ztracené příjmy. Jako důvody pro dimembraci nalézáme v pražské diecézi špatnou dostupnost kostela v zimě (LE I, s. 33, č. 62), starost o spásu duše dárce, který věnoval prostředky, jež umožnily dimembraci (LE II, s. 224–225, č. 381), či touhu patrona proměnit kapli u svého dvorce v kostel s farními právy a vlastním farářem (LE I, s. 37–38, č. 70). K dimembracím též Petr ELBEL, *Emancipace městských farních kostelů ze svazku mateřských far na příkladu Litovle a Uničova (S edicí dimembračních listin z let 1448 a 1510)*, in: *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, edd. Jan Hrdina – Kateřina Jiřiová, Praha – Dolní Břežany 2015 (= *Documenta Pragensia Supplementa VI*), s. 123–174.

139) LC I/1, s. 47; LE I, s. 44, č. 85; LE IV, s. 413–414, č. 577.

140) Dominique BOUIX, *Tractatus de parochia ubi et de vicariis parochialibus, necnon monialium, militum et xenodochiorum cappellanis*, Parisiis 1855, s. 198–200.

Příloha: Přehled personálního obsazení sledovaných beneficií

Nesvačily – podací pánů z Dubé

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Šimon	? – 20. 1. 1365	smrt		LC I/2, s. 58
Petr, kněz z Martinic	20. 1. 1365 – 6. 10. 1365	rezignace	Vaněk a Beneš, bratři z Dubé	LC I/2, s. 58 Tamtéž, s. 68
Svatoslav, kněz z Petrovic	6. 10. 1365 – 9. 8. 1367	směna	Vaněk a Beneš z Dubé	LC I/2, s. 68 Tamtéž, s. 89
Mikuláš, dříve farář v Chrásti	9. 8. 1367 – 11. 9. 1374	smrt	Beneš z Dubé	LC I/2, s. 89 LC III–IV, s. 20
Mikuláš, kněz z Leština	11. 9. 1374 – ? (doložen 12. 4. 1375)		Beneš z Dubé	LC III–IV, s. 20 AICP I, s. 120, č. 70
František (Franěk)	? (doložen 31. 1. 1397) – 4. 2. 1409	rezignace		AICP III, s. 231, č. 28 LC VI, s. 257–258
Mikuláš ze Slověnic, kněz	4. 2. 1409 –		Václav z Dubé, odjinud z Leština	LC VI, s. 257–258

Nesvačily – podací šlechticů z Nesvačil

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Jan z Hodětic, kněz	8. 10. 1362 – 4. 11. 1365	smrt		LC I/1, s. 184 LC I/2, s. 70
Havel z Kosovy Hory, kněz	4. 11. 1365 – 28. 8. 1380	smrt	bratři Vchyna a Heřman a jejich synovec (<i>filiaster</i>) Jan	LC I/2, s. 70 LC III–IV, s. 135
Jakub, kněz z Nesvačil	28. 8. 1380 – 23. 12. 1385	směna	Ctibor, Heřman, Vchyna, Petr, Vlašek a Ješek, bratři z Nesvačil	LC III–IV, s. 135 Tamtéž, s. 174
Řehoř, dříve farář v Psinících	23. 12. 1385 – ?		Ctibor, Heřman, Petr, Vlastek, Jan a Chýna, bratři z Nesvačil	LC III–IV, s. 174
Petr	(zmiňován 19. 7. 1395)			RBMV I/5, s. 1151–1152, č. 4701
Chval	? (zmiňován 18. 1. 1398) – 22. 1. 1407	směna		RBMV I/6, s. 1563–1564, č. 6223 LC VI, s. 199
Prokop, dříve farář v Jincích	22. 1. 1407 – ?		Dorota a Vichna z Nesvačil a Vilém ze Zahrádky	LC VI, s. 199

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Jan	3. 10. 1407 – ?	rezignace	Vilém ze Zahrádky řečený Chrt	AICP VI, s. 88, č. 345 Tamtéž, s. 104, č. 398
Slávek z Jarohněvic	? (zmiňován 19. 10. 1407) – 31. 8. 1408	směna		AICP VI, s. 104, č. 398 LC VI, s. 251
Matěj klerik, dříve kanovník kostela boleslavského	31. 8. 1408 – 5. 4. 1410	smrt	Vilém řečený Chrt ze Zahrádky	LC VI, s. 251 Tamtéž, s. 284
Vavřinec, kněz z Netvořic	5. 4. 1410 –		Vilém řečený Chrt ze Zahrádky a Dorota z Nesvačil	LC VI, s. 284

Načeradec – podací Šelmberků

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Přibík	? – 19. 11. 1359	smrt		LC I/1, s. 108
Michal z Načeradce, kněz	19. 11. 1359 – ? (zmiňován 20. 12. 1384)		Přibyslav, Heřman, Mareš, Beneš a Vítek, bratři řečení ze Šelmberka	LC I/1, s. 108 APH, AMKV, Cod. arch. III-6, fol. 9r–10v
Petr Vilémův z Načeradce	29. 1. 1393 – 27. 2. 1395	směna		AICP III, s. 116–117, č. 42 LC V, s. 212
Hereš, dříve farář v Zahrádce	27. 2. 1395 – ? (zmiňován 31. 8. 1397)		Vítek ze Šelmberka, odjinud z Podolí	LC V, s. 212 AICP III, s. 281–282, č. 205
Mikuláš	(zmiňován 5. 3. 1406 a 11. 12. 1413)			LE V, s. 677–678, č. 916 LC VII, s. 99

Načeradec – podací pánů z Vlašimi

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Kuneš	? (zmiňován 30. 8. 1359) – 10. 7. 1383	směna		LE I, s. 8, č. 15 LC III–IV, s. 154
Jan, [dříve] farář ve Vrcholevicích	10. 7. 1383 – 3. 2. 1385	směna	Jan a Pavel, bratři z Vlašimi, a Kunšík z Načeradce	LC III–IV, s. 154 AICP II, s. 312, č. 28

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Kuneš, [dříve] farář ve Vrcholtovicích	3. 2. 1385 – 10. 6. 1387	smrt	Jan z Vlašimi	AICP II, s. 312, č. 28 LC III–IV, s. 196
Racek, kněz ze Lštění	10. 6. 1387 – ? (zmiňován 24. 4. 1388)		Jan a Pavel, bratři z Vlašimi, patroni tří částí, a sirotci po Kunšovi z Načeradce, čtvrté části kostela v Načeradci patroni	LC III–IV, s. 196 Tamtéž, s. 199–200
Jakub	? – 5. 5. 1391	směna		LC V, s. 74
Velislav [řečený Fides], ¹⁴¹ dříve farář ve Stárkově	5. 5. 1391 – 16. 2. 1392	směna	Jan a Pavel, bratři z Vlašimi	LC V, s. 74 Tamtéž, s. 111
Mikuláš, [dříve] farář ve Lnářích	16. 2. 1392 – 18. 10. 1418	smrt	Jan a Pavel, bratři z Vlašimi	LC V, s. 111 LC VII, s. 274
Jan řečený <i>de Paradiso</i>	18. 10. 1418 –		Jan z <i>Cespetyrnicz</i> , ¹⁴² odjinud z Vlašimi	LC VII, s. 274

Cítov – podací rodu z Běškovic

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Vít	? (zmiňován 1352) – 23. 8. 1367	smrt		RDP, s. 47 LC I/2, s. 90
Jan, kněz z Černoučka	23. 8. 1367 – 29. 5. 1411	smrt	Jan z Běškovic	LC I/2, s. 90 LC VII, s. 26
Václav, syn Mořice řečeného Krbale z Roway, klerik	29. 5. 1411 – 8. 2. 1414	směna	Albert, Jan, Ješek a Janek z Běškovic	LC VII, s. 26 Tamtéž, s. 105
[?], dříve správce příjmu (<i>prestimonia</i>) 6 kop gr. u kostela sv. Vavřince na Újezdu v Praze	8. 2. 1414 –		Jan, Albert, Jakeš a Mikeš, bratří z Běškovic	LC VII, s. 105

141) AICP III, s. 11, č. 40.

142) Srov. výše pozn. 53.

Cítov – podací rodu z Bechlína a Cítova

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Bedřich	? (zmiňován 1352) – 23. 8. 1367	rezignace		RDP, s. 47 LC I/2, s. 90
Šebestián z Kostomlat, kněz	23. 8. 1367 – ? (před 12. 2. 1382)	smrt	Byčen a Bavor, bratři z Cítova	LC I/2, s. 90 <i>Protocolum visitationis</i> , s. 385, a MUPr I/1, s. 203
[mistr] Klement [Smilův z Mnichova] ¹⁴³	? (zmiňován 12. 2. 1382) – 3. 4. 1394	nastoupil na jiné beneficium		MUPr I/1, s. 203, a RDP, s. 47 LC V, s. 185–186
Franěk, dříve farář v Medonosech	3. 4. 1394 – 10. 10. 1403	smrt	Bavor z Cítova, Jan a Bavor z Bechlína, odjinud z Cítova	LC V, s. 185–186 LC VI, s. 103
Václav, kněz z Kladrubce	10. 10. 1403 – 1. 5. 1405	směna	Bavor z Bechlína, odjinud z Cítova, a Jan z Cítova	LC VI, s. 103 Tamtéž, s. 145–146
Jan, dříve farář v Luštěnicích	1. 5. 1405 – ?		Bavor z Bechlína a Byčen (<i>Reyczen</i>) a Jan z Cítova	LC VI, s. 145–146
Václav	? – 20. 2. 1411	směna		LC VII, s. 17
Valentin, [dříve] farář v Počedělicích	20. 2. 1411 – 10. 2. 1412	směna	Bavor, Byčen (<i>Niczen</i>), Jan z Cítova	LC VII, s. 17 Tamtéž, s. 42–43
Jiří, dříve farář v Malovarech	10. 2. 1412 – 28. 1. 1414	směna	Bavor z Bechlína, Byčen a Jan z Cítova	LC VII, s. 42–43
Havel, dříve farář v Benešově	28. 1. 1414 –		Bavor z Bechlína, Byčen a Jan z Cítova	LC VII, s. 103

Onšov – podací Onšovských

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Zachariáš	(zmiňován 29. 10. 1373 – 1384)			AICP I, s. 64, č. 349 RDP, s. 53
Petr	? (zmiňován 1388) – 9. 5. 1392	směna		RBMV I/3, s. 574, č. 2357 LC V, s. 123
Heřman, dříve farář v Ústrašíně	9. 5. 1392 – ?		Zikmund a Sezema z Onšova	LC V, s. 123

143) MVB V, s. 207, č. 369, a RBMV I/4, s. 1025, č. 4207.

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Hereš	? (zmiňován 1400?) – 27. 8. 1414 ¹⁴⁴	smrt		LE V, s. 519, č. 696 LC VII, s. 128–129
Tato polovina sloučena s druhou.			Jan, Beneš [a] Bracháček (<i>Brachaczky</i>) z Onšova	LC VII, s. 128–129

Onšov – podací okolní šlechty

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Vilém, kněz	? – 4. 10. 1361	směna		LC I/1, s. 162
Řehoř, [dříve farář v Kališti]	4. 10. 1361 – ?		Rupert a Jan řečení Kadalice	LC I/1, s. 162
Klement	(zmiňován 1384–1388)			RDP, s. 53 RBMV I/3, s. 574, č. 2357
Jiří	? (zmiňován 19. 3. 1397) – 27. 8. 1414 ¹⁴⁵	sloučena benefícia, stal se jediným zdejším farářem		AICP III, s. 242, č. 68 LC VII, s. 128–129
K této polovině připojena druhá.			Mikuláš z Horky, Aleš z Martinic, Zbyněk ze Žirovnice a Beneš z <i>Kamemil</i> ¹⁴⁶	LC VII, s. 128–129

Onšov – neurčeno

Jméno faráře	Působení od/do	Pramen
Bernard	(zmiňován 1367)	RDP, s. 53

144) V opise konfirmační knihy, z něhož vychází citovaná edice, je zřejmě v důsledku písařské chyby uvedeno datum 17. 8. 1414. Emendaci provádíme na základě chronologické posloupnosti jednotlivých záznamů.

145) Viz předchozí poznámku.

146) Srov. výše pozn. 101.

Česká Skalice – Malá Skalice

Jméno	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Svatoslav	? (zmiňován 29. 1. 1355) – 8. 1. 1374	směna		LC I/1, s. 23 LC III–IV, s. 3
Ctibor, [dříve farář ve Chvalkovicích]	8. 1. 1374 – 1. 8. 1376	smrt	Střízeck ze Skalice	LC III–IV, s. 3 Tamtéž, s. 55
Václav, kněz z Hradce	1. 8. 1376 – ?		Střízeck z Ostřešan	LC III–IV, s. 55
Jan (Hanuš)	? (zmiňován 7. 2. 1391) – 21. 9. 1405	směna		APH, AMKV, sign. 485–XVIII/17 LC VI, s. 157
Přibík, dříve farář ve [Starém] Plese	21. 9. 1405 – 22. 4. 1417	směna	Hašek z Lužan	LC VI, s. 157 LC VII, s. 225
Jan, dříve farář v Jenišovicích	22. 4. 1417 –		Střízeck z Koloděj seděním ve Skalici	LC VII, s. 225

Česká Skalice – Velká Skalice

Jméno faráře	Působení od/do	Důvod ukončení	Patron	Pramen
Mikuláš	? – 25. 10. 1366	rezignace		LC I/2, s. 77
Jan, kněz z Orličky	25. 10. 1366 – 2. 7. 1380	smrt	Vaněk z Kozmic (<i>Kozomicz</i>), pán ve Skalici	LC I/2, s. 77 LC III–IV, s. 128
[?], správce kaple sv. Kateřiny v Častolovicích	2. 7. 1380 – ?		Vaněk ze Žumberka řečený z Boskovic	LC III–IV, s. 128
Havel	? (zmiňován 21. 4. 1388) – 6. 11. 1395	smrt		RBMV I/3, s. 566–567, č. 2330 LC V, s. 238–239
Jan, dříve farář ve Struhách	6. 11. 1395 – ?		Dětřich z Janovic řečený z Náchoda	LC V, s. 238–239
Petr, dříve farář v Dříteči	1402 – 12. 1. 1407	směna		AICP IV, s. 162–165, č. 327 LC VI, s. 197
Valentin, dříve farář v Metličanech	12. 1. 1407 – 14. 5. 1417	směna	Dětřich z Janovic	LC VI, s. 197 LC VII, s. 227
Jan, dříve farář v Přepěřích	14. 5. 1417 –		Čeněk z Veselí, odjinud z Vartenberka	LC VII, s. 227

SUMMARY

On the Matter of Churches with Two Parish Priests in Pre-Hussite Bohemia

This study deals with cases in which two priests worked at the same church at the same time. Such a situation was quite exceptional, and for the second half of the 14th and the beginning of the 15th century it is documented in the Prague diocese in five churches (Česká Skalice, Cítov, Nesvačily, Onšov, Načeradec). The parish priests of these churches each had their own benefices and patrons. They also probably had precisely defined districts and their own parishioners. In Česká Skalice this division is clearly documented, and in other churches some circumstances indirectly testify to them, for example, when one of the parish priests is referred to as the parish priest of the larger district. Each of the parish priests also had his own income. The case of Česká Skalice shows how the two parish priests might have worked in practice. Here the parish priest was only allowed to officiate those parishioners who paid him tithes. The parish priests were then to take turns in the administration of the church after a week. At the same time, however, the parish priest whose week was in progress was not to prevent the other parish priest from reading Mass, administering the sacraments, or preaching.

The reasons for the creation of two benefices are not documented in the sources. However, it can be assumed that the reason was the division of patronage among several noble families. Each of the patrons likely wanted to have his own parish priest, which probably led to the division of the parish into two districts. In the case of Onšov, the two benefices were merged in 1414 by agreement of the patrons, and only one parish priest was appointed.